

За книгата:

Николай Генов. *Виртуалният човек. Опит върху фантоматиката*. София, „Версус“, 2022, 240 с. [Nikolay Genov. *The Virtual Human: A Study on Phantomatics*. Sofia, Versus Publishing, 2022].

Галина Георгиева / Galina Georgieva
Институт за литература при БАН /
Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

„Половите контакти могат да се програмират, а разговорите – не.“ Това заключава полският фантаст Станислав Лем в текста си „Проблеми с фантоматиката“. Разширявайки тезата му изследователят Николай Генов допълва: „...съзнанието ни е отделно препятствие за машината, тъй като подлага на изпитание нейните семантични възможности или по-точно способността ѝ да (въз)произвежда правдоподобни характери, за да не подкопава илюзията за разговор“.

В самото началото на 2023 г. машината разполага с изключително високи семантични възможности, тя самата се е превърнала в правдоподобен персонаж, който умело поддържа илюзията за разговор. Само два месеца след появата си ботът ChatGPT може да води разговор за Спиноза на ниво студент 4-ти курс по философия, може да води дебат по история, може да пожелае на събеседника си „лека нощ“ със съчинено за 5 секунди стихотворение ала Емили

Дикинсън. В първите дни на новата година ботът ChatGPT се оказва толкова търсен събеседник, че сайтът, който предлага интелигентната апликация, блокира по няколко пъти на ден, несмогвайки на множеството заявки да бъде свален.

Дали отговорите на този бот са симулация на (умен) разговор? Дали това е принципно нов момент в разбирането ни за виртуалния човек? А ако поставим задача на този бот да напише сюжет – сценарий за къс филм, къс разказ или дори повест с определена тематична насоченост – то новият сюжет ще се появи за има-няма 10 секунди. И този мигновено появил се *нов* художествен свят може ли да се впише в полето на фантоматичното?

Книгата на Николай Генов „Виртуалният човек. Опит върху фантоматиката“ се врязва смело в някои от най-емблематичните явления на нашето време, в най-сериозните дебати на трансхуманизма днес, чертае картата на отношенията човек-машина и изследва взаимодействието на две уж коренно различни сфери: литературата и технологиите. Амбицията на Генов е да изработи матрица, през която да четем онази литература, която ни говори за виртуални светове, да намери инструменти, през които да говорим за виртуални човеци. В крайна сметка – да обособи един под-жанр на научната фантастика, който хармонично се вписва в досега постигнатото, но и чертае траектория на една предстояща посока на литература (а също на киното и на видеоигрите, които тематизират полето на виртуалното). Материалът, който Генов обхваща, води началото си от 60-те години на ХХ в. ига до наши дни, като отправна точка е понятието на Станислав Лем за фантоматичност от 1964 г., което събира в себе си световите, произведени от машина. Това, което различава този прочит на Лем от други прочити е опитът на Генов да го осмисли като системен теоретик, като концептуалист в рамките на жанра на фантастиката, а дори и в по-широки рамки – в полето на научно-фантастични сюжети изобщо. Основание за това Генов намира в текста на полския фантаст от 1964 г. „Сума на технологията“. Самото понятие за фантоматика може да се разглежда като част от писателския фигуративен арсенал – тоест на него да се гледа като на тропа, като на стилистична фигура или дори като вид словесна специфика. Но Генов се наема в работата си да ни убеди в теоретичния потенциал на това понятие, мислено тъкмо теоретично, а не фигуративно от самия Лем. „Да се мисли фантоматичното като тяло и тялото като фантоматичност – това е мотивировката на изследването, чиято основна задача е да възстанови теоретичния апарат на Станислав Лем, да реши някои от по-сериозните концептуални проблеми на теорията на полския фантаст и да очертае нейните собствени граници“. Така книгата на Генов се оказва място на неочаквана среща между теоретичното разбиране на Лем за интерактивните симулирани реалности и тяхното художествено осветляване. И тази среща, бих казала, очарова, буди респект със своята отдаденост, стимулира нови въпроси.

Книгата е разделена на три големи глави. Първата „Фантомологията на Станислав Лем“ се концентрира върху вдъхновяващата концепция на полския писател от „Сума на технологията“. Разгледани са нейните теоретични граници, изследователски потенциал и интердисциплинарен характер, не са подминати и заложените в нея противоречия. Втората глава „Основни проблеми на фантоматичната машина“ разширява диапазона на интерес – там сериозно място е отделено на автори като Сергей Лукяненко, Атанас Славов, Лино Алдани. Съществено място заемат примерите с видеоигри, както и познати, и не толкова, явления от интернет пространството. Третата част: „Фантоматиката: тяло и свят“ още повече разширява обсега на действие на разбирането за фантоматично, теоретизира на едно друго ниво – самият Генов се опитва да надгради концепцията на Лем – хвърля мост към предстоящи (доколкото могат да бъдат предвкусени, но без спекулации) явления. Тук отново се обръща внимание на капаните и диспропорциите на фантоматичното. На помощ идват разработките на френския философ и културолог Пиер Леви, някои аспекти от феноменологията и психоанализата. Специално внимание бих искала да обърна на изключителната риторическа находчивост, проявена в подзаглавията на отделните три големи глави от книгата.

Огромната заслуга на книгата на Николай Генов по моему е в това, че от една страна връща вниманието към наследството на големия полски фантаст, само по себе си, а от друга разглежда това наследство като мощен прожектор, през който можем да осветим ключови за днешния ни живот явления. И сред тези явления, в този днешен живот разговорите ни с машината заемат все по-голямо място, настаняват се уютно в хола ни, а ние постепенно, но за по-дълго се оказваме погълнати от сянката на собствения си аватар. В това ежедневие има място както за предупреждението на полския критик и журналист Томаш Фиалковски: „Светът действително се оказва на ръба. Прогнозите от “Summa technologiae” започват да се сбъдват“ така и за ироничната усмивка на самия Лем: „Няма защо да бързаме обаче: водородът на нашето Слънце ще изгори чак след три-четири милиарда години, значи все пак имаме малко време да предизвикаме някой и друг скандал“.¹

---

¹ *Свят на ръба. Със Станислав Лем разговаря Томаш Фиалковски.* София, ИК Колибри, 2021, с. 252. [*Svyat na raba. Sas Stanislaw Herman Lem razgovarya Tomash Fialkovski.* Sofia, IK Colibri, 2021, s. 252].